

PAPALIK HİZMETİNDE KARDİNAL BESSARİON'UN TÜRKLERE KARŞI HAÇLI SEFERİ ÇAĞRISI

Zeynep İNAN ALİYAZICIOĞLU*

Öz

15. yüzyılın başlarında Trabzon'da doğan Kardinal Bessarion, eğitimi için önce Konstantinopolis'e sonra Mistra'ya gitmiştir. 1438/39 yıllarında Doğu Kilisesini temsilen Ferrara-Floransa Konsiline katılmıştır. Konsilden sonra Bizans İmparatorluğu'nda tutunamayan Bessarion, önce Floransa'ya daha sonra da Roma'ya giderek oraya yerleşmiştir. Papa IV. Eugenius'un desteğiyle önemli görevler üstlenmiştir. Bu sırada Katolik Kilisesine geçerek kardinalliğe kadar yükselmiştir. Bessarion, Bizans İmparatorluğu'nun Türklerle mücadelesini yakından takip ederek hem bireysel olarak hem de papalık nezdinde kâfirlerle mücadele konusuna hayatını adanmıştır. 1453'te İstanbul'un fethi, 1463'te Bosna'nın fethi, 1470'te Eğriboz'un fethi ve bu süreçte Türklerin Hristiyan dünyasını tehdit etmesi Avrupa'da ardı ardına Türklere karşı düzenlenecek bir haçlı seferi için toplantılar tertip edilmesine sebep olmuştur. 15. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan bu diplomasi trafiğinde Bessarion da aktif bir rol oynamıştır. Bessarion sadece katıldığı toplantılarla ve elçilikleriyle değil aynı zamanda yaşamının sonuna kadar kaleme aldığı yazılarıyla da Avrupa'da, Türklere karşı büyük bir kutsal savaşın yapılması ve İstanbul'un Türklerin elinden geri alınması için mücadele vermiştir.

Anahtar Kelimeler: *Kardinal Bessarion, Papalık, Haçlı Seferi, Mantua, Roma, İtalya*

Abstract

At the Papacy's Service Cardinal Bessarion's Call to the Crusade against the Turks

Cardinal Bessarion, who was born in Trabzon at the beginning of the fifteenth century, went to Constantinople and then to Mistra for his education. He participated Ferrara-Florentine Council on behalf of Eastern Church in 1438/39. After the council he could not be held in the Byzantine Empire and moved to Florence and then to Rome. He has undertaken important tasks with the support of Pope IV. Eugenius. In the meantime, he went to the Catholic Church and rose to cardinality. Bessarion closely follows the struggle of the Byzantine Empire with Turks and devotes his life to fight against to them. The conquest of Istanbul in 1453, the conquest of Bosnia in 1463, the conquest of Euboea in 1470 and the threat of the Christian world of Turks in this process led to the organization of meetings for a crusade to be organized against Turks in Europe.

---

* Dr., E-posta: zeynepinanalizazicioglu@gmail.com

(Makale Gönderim Tarihi: 15.05.2018 - Makale Kabul Tarihi: 05.12.2018)

Bessarion also played an active role in the diplomacy of the second half of the fifteenth century. He has struggled not only with his meetings and embassies but also with the writings until the end of his life, to carry out a great holy war against the Turks in Europe and take back Istanbul from the Turks.

Key Words: *Cardinal Bessarion, Papacy, Crusade, Mantua, Rome, Italy*

Giriş

15. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki genişleme politikası özellikle Güney Avrupa'da, Doğu'ya yönelik yeni bir haçlı seferi ideali oluşturmuştur. 1444'te Varna Savaşı'ndaki yenilgi haçlı seferinin ehemmiyetini ortaya koyarken Avrupa diplomasisini de harekete geçirmiştir. İstanbul'un fethi ise süreci daha da hızlandırmıştır. 15. yüzyıl boyunca haçlı seferi fikri hem askeri hem de ideolojik anlamda Avrupa diplomasisine yön veren etkili bir araç olmuştur. Kutsal bir savaş için finansal, lojistik ve diplomatik gereklilikler için maddi boyutunu oluştururken haçlı seferi ideolojisi Avrupa politikasına hatta kültürüne yön veren manevi bir anlam kazanmıştır. 15. yüzyıl boyunca papalık önderliğinde Türklere karşı yapılacak haçlı seferi çağrısı hem maddi hem de manevi boyutuyla Avrupa tarihinde önemli izler bırakmıştır. Papalık bu süreçte bir taraftan kutsal savaş için topladığı vergilerle kasasını doldururken diğer taraftan Avrupa'nın siyasi erkleri karşısında otoritesini sağlamlaştırmıştır. Ancak 15. yüzyıl Avrupa devletleri hem birbirleriyle mücadele ederken hem de Fransa örneğinde olduğu gibi monarşiler güçlenirken Hıristiyanlığa ve papalığa zarar vermiştir. Tam da böyle bir ortamda Osmanlı Devleti, Avrupa için bir tehdit oluşturmaktadır. Papalık ise Türk tehdidine karşı Avrupa'yı birliğe ve mücadeleye çağırmıştır. Papalık düşmana karşı kutsal bir savaş başlatmadan önce Hıristiyanlığın içinde bir zafer kazanmak istiyordu. Böylece otoritesini güçlendirebilir ve Hıristiyanlığın koruyuculuğunu devam ettirebilirdi. Bu amaçla Hıristiyan liderlerin politik meselelerine müdahale etmiş hatta pek çok uluslararası meselede arabulucu olmaya çalışmıştır.¹ Papalık Avrupa devletleri içinde düzeni sağlamak ve kutsal savaşı başlatmak için birtakım toplantılar düzenlemiştir. Kardinal Bessarion da bu toplantı heyetlerinde yer alarak 15. yüzyıl haçlı seferi diplomasisinde önemli bir figür olmuştur.

Osmanlı ordularının önemli bir yeri fethinin hemen ardından Avrupa'da özellikle de papalığın önderliğinde toplantılar yapılmıştır. İstanbul'un fethi haberi Batı dünyasında büyük bir yankı uyandırmıştır. Modon kale muhafızı ve Eğriboz balyosunun mektupları 29 Haziranda Venedik'e varmıştır. Böylece İstanbul'un fethedildiği haberi ilk olarak Venedik'te duyulmuş, ardından da haber kısa sürede Avrupa'ya yayılmıştır. 8 Temmuzda tüm Roma halkının bu

---

¹ Kourniakos 2009, s. 57, 58.

felaketten haberi vardır. Papa V. Nicolous İstanbul'un fethini "Hıristiyanlığın utancı" olarak yorumlamıştır. V. Nicolous İstanbul'un fethinden önce Türk tehdidinin farkında olmuş da Türklere yönelik bir savaş hazırlığı yapmaktan ziyade sanat ve bilim çalışmalarına ağırlık vermiştir. Ancak İstanbul'un düşüşü haberinin ardından bir papalık heyetini İtalyan prenslerine göndermiş ve savaş hazırlıkları yapılması emrini vermiştir. Papa V. Nicolous 30 Eylülde yayınladığı bir vaazda gelecek yıl 1 Şubat'ta kutsal savaşın başlayacağını ve savaşa katılacak kişilerin günahlarının bağışlanacağını bildirmiştir. Papa, savaş hazırlıkları için kardinallerden kadırgalar yapılmasını, halktan asker ve vergi toplanmasını istemiştir. Ancak bu dönemde İtalyan devletçikleri ortak bir girişim yapabilecek durumda değillerdir. Her biri kendi ticari çıkarlarını düşünüyor ve ayrı bir şekilde Osmanlı Devleti ile ittifak kuruyordu. Papa V. Nicolous, Doğu'ya bir haçlı seferi düzenlemeden önce İtalyan devletçikleri arasında uzlaşma sağlamak için 1453'te Roma'da bir kongre düzenlemeye çalışmışsa da İtalyan prenslerinin aşırı istekleri nedeniyle bu girişim başarısız olmuştur. Akabinde de V. Nicolous'un haçlı seferi girişimi başarıya ulaşmamıştır. II. Pius ile karşılaştırıldığında, V. Nicolous bu konuda oldukça başarısız kalmıştır.²

V. Nicolous'un 1455'te ölümünün ardından III. Callixtus (1455-1458) papa seçilmiştir. Tek amacı İstanbul'u Türklerin elinden almak olan papa, hayatını Türklere karşı yapılacak ilahi bir savaşa adanmıştır. Bu amaçla Nikolaus von Cusa'yı Almanya'ya; Carvajal'ı Macaristan ve Polonya'ya papalık elçisi olarak göndermiştir. Ayrıca küçük prensliklere ve İtalyan devletçiklerine de papalık temsilcileri gitmiştir. III. Callixtus, sefer hazırlıkları doğrultusunda gerekli mühimmatı ve parayı toplamak için harekete geçmiştir. Bu sırada tarikat üyeleri kutsal savaş için dualar edip halka genel savaşa katıldıkları takdirde af müjdesini veriyorlardı.³

İstanbul'un fethi haberini Kardinal Bessarion Bologna'da almıştır. Bu haber din adamını derinden üzmüştür. Bessarion, 13 Temmuz 1453'te Venedik docu Francesco Foscari'ye durumun trajedisini anlatan bir mektup yazmıştır. Mektupta Bizans başkentinin fethedilişini, "tüm Yunanistan'ın güzel, çiçekli, başkenti; Doğu'nun parıltısı ve süsü, Hıristiyanlığın en insanlık dışı ve acımasız düşmanı olan kana susamış vahşiler tarafından fethedildi, yağmalandı ve yakıp yıkıldı" sözleriyle anlatmıştır. Mektupta İstanbul'dan sonra sıranın Yunan adalarına, orta Avrupa'ya ve İtalya'ya geldiğini belirterek Hıristiyan prenslerin birlik içinde Türklere karşı bir ordu oluşturulması gerektiğinin altını çizmiştir.⁴ Bessarion, Floransa Konsili'nden itibaren her fırsatta Hıristiyan dünyası için

² Mohler 1923, s. 276, 277; Setton 1978, s. 149.

³ Mohler 1923, s. 278-280.

⁴ Mohler 1923, s. 276, 280; Setton 1978, s. 149.

büyüyen bir tehlike olarak gördüğü Türklere karşı Avrupa'yı uyarmıştır. Foscari'ye yazdığı mektupta da dini duygulara hitap ederek özellikle İtalyan prensleri bir savaşta davet etmiştir. Bu mektup onun kişisel bir girişimidir.⁵

Bu çalışmada öncelikle Kardinal Bessarion'un hayatına yer verilecektir. Ardından Avrupa'da Türkler üzerine bir haçlı seferi yapılması amacıyla papalık önderliğinde toplanan kurultaylara ve bu kurultaylarda yer alan Bessarion'un özel çabasına değinilecektir. Aynı zamanda Kardinal Bessarion'un haçlı seferi projesini hayata geçirmek için yaptığı elçiliklerle ilgili bilgiler de verilecektir. 1440 yani Bessarion'un Roma'ya gittiği yıldan 1472'ye ölümüne kadar geçen sürede Osmanlı ordularının Avrupa içlerine doğru ilerlemesi ve bu ilerleme karşısında Hıristiyan liderlerin birlik beraberlik içinde hareket edememesinden yakınan Bessarion'un yıllar içinde değişen haçlı seferi retoriği bu çalışmanın ana konusunu oluşturur.

Kardinal Bessarion (1403/8-1472)

Hayatının ilk dönemine ait fazla bilgi bulunmayan Bessarion 1403 ila 1408 yılları arasında Trabzon'da doğmuştur. Ailesi hakkında kesin bilgilere ulaşılamamasına rağmen Roma'da geçirdiği dönemdeki kayıtlardan annesinin Theodule, babasının ise Georgios adını taşıdığı tahmin edilmektedir. Çocukluk döneminde kendisine ait bir hizmetlinin olması ailesinin durumunun iyi olduğunun kanıtıdır.⁶ 1416'da eğitmeni Trabzonlu Dositheos ile birlikte Trabzon'dan ayrılarak Konstantinopolis'e giden Bessarion 1417-1418 yıllarında Selymbria (Silivri) metropolitanı Johannes Chortasmenos (1370-1436/1437) ve hatip Georgios Chrysokokkes'ten dersler almıştır. Burada daha sonra Patrik II. Gennadios Scholarios ismiyle anılacak Georgios Kurteses Scholarios (1400/1405-1472/1474; Patrikliği 1454-1455/46, 1463 ve 1464-1465) ve İtalyan hümanist Francesco Filelfo (1398-1481) ile arkadaş olmuş, hayatının sonuna kadar onlarla yazışmaya devam etmiştir. Bu yıllarda Bessarion havarilerin hayatını öğrenmiş, retorik çalışmaları yapmış, mantık ve ahlakbilimi üzerine dersler almıştır. Konstantinopolis'te aldığı eğitim ve bulunduğu arkadaş ortamı onun entelektüel yaşamında önemli rol oynamıştır. 1423'de papaz, 8 Aralık 1425'de diyakoz ve 8 Ekim 1430'da rahip olmuştur. Rahip olarak Mora Yarımadası'nda Mistra'ya Despot II. Theodoros Paleologos (1407-1443)'un sarayına gitmiştir. Bu dönemde Mistra ikinci bir Konstantinopolis gibidir. Bessarion orada hareketli bilimsel bir atmosfere girmiştir. Oradaki kültür sahasında hem antik Hellen eğitiminden faydalanmış hem de Grekler, Franklar, İspanyollar, Cenevizliler, Venedikliler hatta Floransalılar gibi farklı yerlerden

⁵ Mohler 1923, s. 280.

⁶ Rocholl 1904, s. 6; Mohler 1923, s. 40, 41; Todt 2006, s. 150.

gelen insanlarla bir arada yaşayarak tecrübeler edinmiştir. Ancak, Mistra'dayken onun hayatındaki en önemli gelişme Georgios Gemisto Pletho (1360-1452)'nin yanında 1431-1436 yılları arasında felsefe, astronomi ve müzik eğitimi alması olmuştur. Gemisto Pletho çok yönlü bir bilim adamıdır. Matematik, felsefe, teolojinin yanında yeni Platonculuğun önemli bir savunucusudur. Bessarion burada Platon'un felsefi eserlerini detaylarıyla öğrenme fırsatı bulmuştur. Atinalı düşünürün ve onun haleflerinin bilinmeyen öğretilerini burada keşfetmiştir.⁷

Bessarion Konstantinopolis'te eğitimine devam ederken Bizans imparatorları tarafından çeşitli nedenlerle dönem dönem Trabzon sarayına gönderilmiştir. İlk olarak Bizans imparatoru VIII. İoannis Paleologos (1425-1448) ve Trabzon imparatoru IV. Aleksios'un kızı Maria arasındaki evlilik akdinin gerçekleştirilmesi amacıyla 1424-1427 yılları arasında Trabzon sarayına gitmiştir. 1436'da ise IV. İoannis tarafından Türklere karşı iş birliği yapmak amacıyla Trabzon'a gönderilmiş, ancak bu talepten olumlu bir cevap alamadan geri dönmek zorunda kalmıştır.⁸

Bessarion 1436'da Konstantinopolis'e geri döndüğünde İznik ve Bitinye metropolitenliğinin başına geçmiştir. Bu göreve atandıktan kısa bir süre sonra 27 Kasım 1437'de VIII. İoannis Paleologos ve ekümenik patrik II. Joseph (1416-1439)'in önderliğinde düzenlenen Ferrara-Floransa (1438 Mart-1439 Temmuz) Konsili'ne Bizans delegasyonunun üyesi olarak katılmıştır.⁹ Ferrara-Floransa Konsili Bizans ve Latin Kiliselerinin birleştirilmesi amacıyla toplanmıştır. Ancak birleşme taraftarı olmayan Bizans, Türk tehdidi karşısında Roma'dan yardım alabilmek için bu konsile bir heyet göndermiştir. Bessarion haricinde toplantıya katılan önemli isimler ise şöyledir: Efes adına Mark Eugenikos, Kiev ve tüm Rusya adına Isidore ve Sart adına Dionysius Doğu Hıristiyanlarını temsil etmiştir.¹⁰

Ferrara-Floransa Konsili Bessarion'un hayatında bir dönüm noktası olmuştur. Konsil başladığında Bessarion, Ortodoks inancını savunmuşsa da tartışmalar ve uzun müzakereler sonucunda Katolik inancının geçerli olduğuna ikna olmaya başlamıştır. Bessarion Katolik ve Ortodoks inancı arasındaki farklılıkları Latin Kilisesi lehine savunmuş bu nedenle de konsilde ön plana çıkarak iki kilisenin birleştiğine dair kabul edilen sonuç bildirgesinin Grekçe metnini halka kendisi duyurmuştur (6 Temmuz 1439).¹¹ Latin Kilisesi,

⁷ Todt 2006, s. 150; Mohler 1923, s. 42-49; Rocholl 1904, s. 19, 24, 27; Kolditz 2013, s. 41-43.

⁸ Martin 2000, s. 47-49.

⁹ Todt 2006, s. 151.

¹⁰ Gill 1975, s. 378.

¹¹ Martin 2006, s. 49.

Bessarion'un içtenlikle birliğe bağlı olduğundan şüphe etmemiştir. Doğu Kilisesi'ne üye olanlar ise bu konuda farklı düşünmüştür. Konsilden sonra Konstantinopolis'e dönen heyet üyeleri Floransa Konsilinde alınan birlik kararını reddetmiş, baskı altında birlik (union) kararı almak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Hatta Bessarion'a bu dönemde kardinal unvanının verilmesinden yola çıkarak birlik karşıtları onun rüşvet karşılığı Katolik Kilisesi'ni savunduğunu iddia etmişlerdir. Bessarion'un papanın elinde hevesli bir araç olduğunu düşünmüşlerdir. Açıkçası Papa IV. Eugenius (1431-1447) iki kilisenin birleşmesinin adına Bessarion ve Isidore'yi 18 Aralık 1439'da kardinal olarak seçmiştir. IV. Eugenius'un bu seçimi kardinaller heyetinde memnuniyetle karşılanmış, hatta Kadinal Capranica ve Cesarini süreci hemen başlatmışlardır.¹²

Doğu ve Batı kilisesi arasındaki birleşmenin hevesli bir savunucusu olarak görülen Bessarion, Konstantinopolis'e dönünce birleşme karşıtı kişiler tarafından dışlanmış, bu nedenle birkaç ay içinde İtalya'ya geri dönmeye karar vermek zorunda kalmıştır. Bessarion Roma'dan birlik için mücadele etmeye ve Latin taraftarı bir politika gütmeye devam etmiştir. Aslında bu dönemde yani 15. yüzyılın ortalarında Bizanslı âlimler ya Türk hâkimiyeti altına gireceklerdir ya da Bessarion gibi Ortodoks kilisesini terk edip eski Frank düşmanlarının ülkelerine sığınarak oradaki Hıristiyanlar gibi yaşayacaklardır. Bu dönemde Mora zayıf bir alternatif olarak Bizanslıların önünde dursa da Türk ilerleyişi karşısında uzun süre mevcudiyetini koruyamamıştır.¹³ Bessarion da Konstantinopolis'e döndüğünde karşılaştığı muhalif ortamdan dolayı İtalya'ya gitmeye karar vermiştir. Böylece neredeyse papalığa kadar yükselecek kariyer yaşantısı başlamıştır.

Ferrara-Floransa Konsili'nin ardından Bessarion Konstantinopolis'e döndüğünde IV. Eugenius onu, iki kilisesinin birleşmesinde gösterdiği gayretten dolayı 18 Aralık 1439'da kilise meclisinin de kararıyla On İki Havari'nin başpapazı olarak ödüllendirmiştir. IV. Eugenius'un bu jesti İtalyan hümanizminin geleceği için muazzam bir sonuç doğurmuştur. 1440'da Bessarion Floransa'ya döndüğünde Eugenius'un papalık görevi devam etmektedir. Eugenius sayesinde Bessarion'u İtalya'da parlak bir gelecek beklemektedir. Bessarion iki kilisenin birleşmesinin bir sembolü olarak görülmüştür. O, İtalya'ya gittiğinde hemen Latince ve İtalyanca öğrenmeye başlamıştır. Kısa sürede dil çalışmalarını hızlandıran Bessarion orada iyi bir çevre edinmiştir.¹⁴

---

¹² Gill 1978, s. 379; Kolditz 2013, s. 59 vd; Mohler 1923, s. 208.

¹³ Keller 1955, s. 343, 344.

¹⁴ Setton, 1956, s. 73.

Bessarion, 1443'de IV. Eugenius ile birlikte Roma'ya gitmiş, 1446'da ise Eugenius onu İtalya'daki Basilika kiliselerinin koruyucusu yapmıştır. Bessarion'un bu parlak kariyer yaşantısı papa V. Nicholas (1447-1455) zamanında da devam etmiştir. Nicholas'ın papa seçilmesinden kısa bir süre sonra 5 Mayıs 1447'de Bessarion, Siponto piskoposluğuna atanmıştır. Bu atamanın ardından ise çeşitli kilise ve manastırlarda önemli görevlere yükselmiştir. V. Nicholas ile Bessarion arasında oldukça yakın bir ilişki vardır. İkisi de Hümanizmin lideri sıfatıyla bu dönemde anılmışlardır. 1449 yılında Papa Nicholas, onu papalık elçisi olarak Milan ve Venedik arasındaki barış müzakereleri için görevlendirmiştir. 5 Mart 1449'da Sabina'ya kardinal piskopos olarak, bu atamadan yaklaşık iki ay sonra 23 Nisan 1449'da Tusculum'a kardinal piskopos olarak atanmıştır. Bu arada Bessarion 5 Mayıs 1447 Siponto piskoposluğunu da elinde tutuyordu. 28 Mart 1449'da ise Sicilya'daki Mazzara piskoposluğuna geçmiştir. V. Nicholas 17 Şubat 1450'de Bessarion'u papalık elçisi olarak Bologna'ya göndermiştir. Bu dönemde Bologna bağımsız bir cumhuriyetti. Papa V. Nicholas barış yoluyla Bologna'nın yeniden kiliseye bağlanmasını istiyordu. Başpiskoposluk rütbesine yükselmek ve Bologna elçiliğinin prestiji kardinaller heyetinde Bessarion'un konumunu oldukça artırmıştı. V. Nicholas'ın ölümünün ardından yapılan seçimde Bessarion neredeyse papa seçiliyordu. Nicholas'ın ardılı Papa III. Calixtus (1455-1458)'un zamanında Bessarion, papalığın gözünde biraz düşmüştü. Ancak o, bu dönemi de iyi değerlendirerek İtalyan prenslerle iyi ilişkiler geliştirmişti. Napolili V. Alfons'un onayıyla San Salvatore della Lingua di Faro'nın Bazilikan manastırına başrahip atanmıştı. Aynı yıl 1456'da Kont Federico da Montefeltro'yla yakın ilişkisi sayesinde Fonte Avellana'daki Santa Croce Manastırına kabul edilmişti.¹⁵

III. Calixtus'tan sonra papalığa II. Pius (1458-1464) seçilmişti. II. Pius zamanında Bessarion İtalya'da kariyerinin zirvesine ulaşmıştı. III. Calixtus ölmeden kısa süre önce Bessarion'u önemli bir İspanya şehri olan Pamplona'ya piskopos olarak atamıştı. Papa II. Pius'un Bessarion'la ilgili ilk icraatı onun Pamplona piskoposluğunu onaylaması olmuştur. Papa II. Pius dönemi Türklerle mücadele açısından oldukça önemli bir dönemdir. Doğu'ya düzenlenecek haçlı seferi için Papa II. Pius önderliğinde önemli toplantılar düzenlenmiş ve Bessarion'a da mühim vazifeler verilmiştir.¹⁶

Bessarion İtalya'ya döndükten sonra yaklaşık 1440 yılından 1470'lerin başına kadar iki hedef için uğraşmıştır. Bunlardan birincisi Doğu ve Batı kilisesini birleştirmek, ikincisi ise Türklere yönelik yeni bir haçlı seferi

¹⁵ Henderson 2013, s. 93-98; Mohler 1923, s. 259-261.

¹⁶ Henderson 2013, s. 96-98.

düzenlemektir. Bu zaman zarfında Bessarion yorulmaksızın bu amaçlara ulaşmak için çalışmıştır. Bir taraftan iki kilise arasındaki farklılıkları yumuşatmış ve Bizanslılara ekonomilerini ve savunmalarını nasıl güçlendirebilecekleri hususunda tavsiyelerde bulunmuştur. Diğer taraftan başta Alman İmparatorluğu olmak üzere Avrupa'nın çeşitli ülkelerine giderek Türklere yönelik bir haçlı seferi projesinin ayrıntılarını aktarmış ve destek bulmaya çalışmıştır.¹⁷ Bessarion İtalya'da bulunduğu süreçte papalık elçisi olarak 1450-1454'te Bologna'ya, 1460-1461'de Alman İmparatorluğu'na, 1463-1464'de Venedik'e, 1472'de Fransa'ya gitmiştir. Bu sefaretlerden Bologna hariç diğerleri Doğu'ya bir haçlı seferi düzenlemesi konusunda yardım almak amacıyla gerçekleşmiştir.¹⁸ Ancak Bessarion'un iki amacı da gerçekleşmemiştir.

Avrupa'da çok sayıda ilim adamı ve edebiyatçıyla hem şahsen hem de mektuplaşma yoluyla irtibat kuran Bessarion'un Roma'daki evi hümanistlik düşünce alışverişinin merkezi olmuştu. Andronicus Kallistos, Theodore Gaza, George Hermonymos gibi âlimler; Athanasius Chalkeopoulos ve Alexios Kelodanos gibi ileride piskopos olacak kişiler; Thomas Eparchos ve George Diplovatatzes gibi Konstantinopolis'ten gelmiş mülteciler için Roma'da Bessarion'un evi bir konaklama yeri idi. Aynı zamanda Bessarion Roma'dayken 1465'te ölen Thomas Paleologos'un çocukları Andreas, Manuel ve Zoe'nin işleriyle de meşgul olmuştu. Bir taraftan onların eğitimleriyle ilgilenirken diğer taraftan 1472 yazında Zoe'nin Moskova'nın büyük düküyle yaptığı evliliğin müzakerelerini yapmıştı.¹⁹

1472'de Fransa sefaretinden dönerken Ravenna'da ölen Bessarion çağdaş literatürde araştırmacılar tarafından Ferrara-Floransa Konsilinin sözde başkanı, Katolikliğin kahramanı, Bizanslı bir hümanist, Rönesans'a damgasını vuran kişi, Platoncu çalışmaların canlanmasındaki önemli figür ve el yazmaları toplayıcısı olarak betimlenmiştir.²⁰

Bessarion Roma'ya gittiği 1440 yılından 1472'de ölene kadar altı farklı papa yönetiminde Katolik Kilisesine hizmet etmiştir. Bu süreçte Kutsal savaş için pek çok toplantıya katılmış ve farklı yerlerde papalığı temsil etmiştir. Haçlı seferi çağrısı için ilk olarak Mantua Kongresi'ne katılmış ve bu toplantıda ön plana çıkmıştır.

---

¹⁷ Hankins 1990, s. 226.

¹⁸ Henderson 2013, s. 91.

¹⁹ Köster 2010, s. 144; Harris 2011, s. 425.

²⁰ Rapp 2010, s. 126.

1459/60 Mantua Kongresi

14 Ağustos 1458'te Papa III. Callixtus seksen üç yaşındayken hayata gözlerini kapamış, yerine II. Pius adıyla Enea Silvio Piccolomini papa seçilmiştir. Pius papa olduğunda Osmanlı Türkleri, Balkanlar'da ilerleyerek hem Hıristiyan dünyasını hem de Batı kültürünü ciddi şekilde tehdit etmektedir. Diğer taraftan İslam da Afrika'dan İspanya'ya doğru gücünü artırmaya başlamıştır. Bu sırada Avrupa'nın siyasi durumu oldukça karışıktır. İtalyan devletçikleri parçalanmış, ticari çıkarları için birbirleriyle mücadele ederken Fransa, gözünü Napoli tahtına dikmiştir; Almanya'da Albrecht von Brandenburg ile Bavyera dükü IX. Louis arasında kıyasıya bir mücadele yaşanırken Viyana'da III. Frederick, Matthias Corvinus ile Macar tahtı için savaştadır.²¹ II. Pius, böyle bir siyasi atmosferde papa olduğunda ilk iş olarak Türklere karşı politik ve diplomatik bir hamle yapmak için 1459'da Mantua'da bir toplantı düzenlemeye karar vermiştir. Papa seçildikten bir buçuk ay sonra, 13 Ekim 1458'de tüm İtalyan prenslerini Mantua'da yapılacak kongreye davet etmiştir. II. Pius, Türklerin Balkanlar'da hızlı ilerleyişi karşısında toplantının biran evvel yapılması için elinden gelen gayreti göstermiştir.²²

Papa II. Pius, 19 Mayıs 1459'da Manuta'ya varmak üzereyken Ferrara'dan iyi tanıdığı Ancona'daki papalık elçisi Fransiskan hatip Jacopo della Marca'ya (Jacopo, haçlı seferi için Ancona bölgesini hazırlamadan sorumluydu) bir mektup yazarak kutsal savaş sürecinde Mora'da haçlıların ihtiyaçlarını karşılayanların günahlarının bağışlanacağını bildirmiştir. Papa, sonraki gün Jacopo'ya ikinci bir mektup yazarak onu, Kardinal Bessarion hakkında bilgilendirmiştir. Bessarion'un Mora'yla ilgili kendisine açıklamalı bir mektup yazacağını belirtmiştir. Bessarion 20 Mayıs'ta Jacopo'ya gönderilmek üzere önemli bir doküman değerindeki mektubu kaleme almıştır. Mektupta Mora'nın yaklaşık sekiz yüz mil uzunluğunda bir sahil şeridine sahip olduğunu belirten kardinal, yarımada'nın oldukça verimli topraklarının olduğunu ve orada bol miktarda ekme, şarap, et, peynir, yün, pamuk, keten, ipek ve çeşitli kumaş boyaları üretildiğini dile getirmiştir. Bessarion, mektupta Jacopo'ya Mora'nın sakinleri ve yerlilerinin yanı sıra hiçbir kaynak sıkıntısı çekmeden rahatlıkla beş yüz atlı süvariye destek olabileceğini iddia etmiştir. Bu iddiasını da 1458'de Türklerin sekiz yüz atlı ve çok sayıda yayan askerle Mora'ya geldiklerinde, beş ay orada kaldıklarını ve bu bolluğun tadını çıkarttıkları bilgisiyle desteklemiştir. Hatta Bessarion'a göre, Türkler Mora'dan ayrıldıktan sonra da ucuzluk devam etmiştir. Kardinal Bessarion'un mektupta dikkat çektiği bir başka husus ise

²¹ Mohler 1923, s. 285.

²² Kourniakos 2009, s. 59.

Mora'nın jeopolitik konumudur. Ona göre Mora; İtalya, Sicilya, Girit ve diğer adalara, Anadolu'ya, İllirya'ya, Makedonya'ya ve diğer Hıristiyan yerleşim yerlerine geçiş için önem arz etmektedir. Eğer Hıristiyanlar Mora'yı ellerinde tutarlarsa, ordularını orada toplayıp Türkler üzerine rahatlıkla saldırı düzenleyebilirlerdi. Böylece Türkler bir tehdit yarattığında Hıristiyanlar kolaylıkla onlara üstünlük sağlayabilirlerdi. Ancak önceki yıl Türkler Mora'nın büyük bir kısmını ele geçirmişlerdi. Burada yaşayan lordlar ve imparator Konstantin'in iki kardeşi de bölgeyi terk etmişti. Bessarion bu mektubunda Despot Thomas Palaeologus'un, tanrının yardımıyla silaha sarılarak halkının bağımsızlığı için kâfirlerle mücadele ettiğini ve iki ay içinde kaybedilen toprakların çoğunu geri aldığını yazmış ve bu güzel haberlerin gelecek için umut vaat ettiğini belirtmiştir. Ancak daha sonra Thomas, Osmanlı saldırısı karşısında başarılı olamamıştır. Bessarion'un Jacopo'ya yazdığı mektupta planlanan haçlı seferi için Mora'nın önemli bir basamak olduğu vurgulanmıştır. Aynı zamanda Yunan yarımadasındaki Bizanslıların ihtiyacı olan yardım da gündeme getirilmiştir. Bu amaçla papa, Jacopo'nun tedarik edilen bir gemiye asker toplayarak Mora'ya gitmesini ve orada haçlılar için maddi ve askeri yardım toplamasını istemiştir. Bessarion'a göre 300 ila 500 arasında iyi donanımlı asker yeterli olacaktır. Ancak buradaki önemli husus hızdır. Bessarion da mektubunda bu konuya dikkat çekerek şu anda birkaç yüz adamdan oluşan bir ordunun, daha sonra bin kişiden oluşacak ordudan daha iyi olacağını belirtmiştir.²³

Yaklaşık on beş yıldır Mantua şehir devletini II. Pius'un yakın arkadaşı Albrecht Achilles yönetiyordu. Papa II. Pius, 22 Ocak 1459'da Roma'dan ayrılmış ve 27 Mayıs'ta Mantua'ya varmıştı. Planlandığı gibi 1 Haziranda da kongreyi açmıştır. Ancak Avrupa'nın çeşitli yerlerinden gelen prensler ve elçiler kongre yerine gecikmeli vardıkları için zayıf bir açılış olmuştur. Dışarıdan bakınca kongre pek faydalı olacak gibi durmasa da Pius cesaretsizliğe yer vermemiştir.²⁴

Kongrenin ilk günü papa, üç saatlik oldukça uzun bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmasında Türk zulmüne dikkat çekerek delegeleri yeni bir haçlı seferine çağırmıştır. II. Pius papa seçilmeden önce de Türk tehlikesine dikkat çekmiş ve çeşitli vesilelerle bu konuda vaazlar vermiştir. Mantua Kongresi'ndeki uzun konuşmasında, daha önceki vaazlarından farklı olarak, papa ne Türkleri barbar olarak tanımlamış ne de onların kökenini İskitlere dayandırmak için özel bir çaba sarf etmiştir. Papa, savaş ve onurun kahraman Yunan-Roma kültürünü övmüştür. Konuşmasında İslamiyet'i anlatmaktansa

²³ Setton 1978, s. 208-210; Housley 2013, s. 100, 101.

²⁴ Setton 1978, s. 204-208; Bisaha 2004, s. 43.

Hıristiyanlığın zaferlerini dile getirmiştir. I. Haçlı Seferi'nin başarılı sonuçlarını hatırlatarak konuşmasını sonlandırmıştır. Papanın bu söylevine müteakip Bessarion söz almıştır. İlk olarak papayı övgü dolu sözlerle onurlandırmıştır. Ardından kardinallerin büyük bir hevesle haçlı seferini destekleyeceğini bildirmiştir. Xerxes, Theodosius, Judith, Mucius Scaevola gibi büyük hükümdar örneklerine atıf yaparak başarıya ulaşacaklarına olan inancını dile getirmiştir. Bessarion söylevinde Türk tehdidinin Tuna'ya vardığına ve Macaristan'ın toprak kaybettiğine dikkat çekmiştir. Bu menfur Türk halkının Hıristiyanların kiliselerini ve kutsal emanetlerini kirlettiğini tekrar hatırlatmıştır. Kısacası kardinal, dini duygulara hitap eden bir konuşma yapmıştır.²⁵

Kongreye katılımın zayıf olmasına rağmen Papa II. Pius, Türklere karşı Hıristiyan dünyasının bir araya gelmesinin hala mümkün olduğuna dair inancını bu süreçte korumuştur. Ancak toplantıda sadece Bessarion ve İspanya'dan gelen papaz Torquema da içtenlikle papaya destek olmuş ve kararlılık göstermişlerdir. Başlangıçtaki olumsuz gelişmelerden dolayı kardinallerin pek çoğu haçlı seferi fikrini benimseyememişlerdir. Mantua'daki kongrede Kardinal Bessarion oldukça aktif rol oynamıştır. Türklere karşı bir haçlı seferi yapılması için tüm nüfuzunu ve belagat sanatını konuşurmuştur. Kongre devam ederken Konstantinopolis ve Mora'dan kaçan Bizanslılar, Mantua'ya gelerek yaşadıklarını ve Türk tehlikesinin boyutunu aktarmışlardır.²⁶

Papa, kongreyi açtıktan sonra ilk olarak İtalyan delegelerle yapılacak bir iş birliği üzerinde çalışmaya başlamıştır. Toplantıda Milano dükü Francesco Sforza, İtalyan ve diğer Batılı devletçiklerin mühimmat ve para toplamalarını, Türk imparatorluğunun etrafındaki devletçiklerin ise asker tedarik etmesini önermişti. Çünkü ona göre, Türk imparatorluğuna yakın olanlar kafirleri daha iyi tanıyordu. Sforza'nın önerisi çoğunluk tarafından uygun görülmesine rağmen, Osmanlı Devleti'ne en yakın coğrafyada bulunan Sigismondo Malatesta, bu görüşe itiraz etmiştir. Aynı şekilde papa da İtalyanların Türklere karşı yapılacak bir savaşta asker olarak yer almasını istemiştir.²⁷ İtalyan devletçikleri maddi yükümlükleri üzerlerine alma konusunda ısrar ediyor, savaşta yer almak istemiyorlardı. En fazla zorluğu da Venedik çıkarıyordu. Venedik ticari çıkarları nedeniyle Osmanlı Devleti ile arasını açmak istemiyordu. Mantua Kongresi'nde İtalyanların, üç yıl boyunca din adamları sınıfının gelirlerinin yüzde onu, halkın gelirinin yüzde otuzu, Yahudilerin gelirlerinin yüzde yirmisini vergi olarak toplanacağı kararı alınmıştı.²⁸

²⁵ Pius 2007, s. 139; Bisaha 2004, s. 43; Mohler 1923, s. 288, 289; Setton 1978, s. 212.

²⁶ Setton 1978, s. 207, 208; Frazze 2004, s. 219.

²⁷ Setton 1978, s. 212.

²⁸ Mohler 1923, s. 289.

14 Ocak 1460'ta Mantua Kongresi'nde görüşmeler sonlanmıştır. Yayınlanan genelgelere göre; yakında gerçekleştirilecek haçlı seferi için hazırlıklara en kısa sürede başlanacak, kutsal savaş üç yıl sürecek, bu savaşa katılanların günahları bağışlanacaktır. Yapılması planlanan haçlı seferinin önüne her kim engel koyarsa cezalandırılacaktır. Savaş vergileri bu üç yıl için zorunlu olacaktır. Mantua Kongresi'nde alınan en önemli karar ise papalık dışında birilerinin haçlı seferi düzenlemek amacıyla bir toplantı tertip etmesinin yasaklanmış olmasıdır. Mantua Kongresi'nin sonunda alınan bu karar ile papalığa karşı oluşturulabilecek potansiyel reaksiyonu önlemek amaçlanmıştır. Ancak sonraki zamanlarda Alpler ve Bohemya'da olduğu gibi papalık karşıtlığı ve Roma'ya alternatif bir haçlı seferi planları gündeme gelmiştir.²⁹

Mantua'daki kongrede İtalyan ve Alman devletçiklerinden gelen delegeler söz alarak ön plana çıkmışlardır. Fransız topraklarından gelen elçiler Mantua'ya 1459 Ekim sonu hatta Kasım gibi yani kongrenin sonunda varmışlardır. Fransız elçilerin papa ile görüşmeleri ise Türklere karşı yapılacak kutsal savaştan ziyade Angevinlerin Napoli üzerindeki iddiaları konusu etrafında gerçekleşmiştir. İngiltere, Mantua Kongresi'nde planlanan haçlı seferine destek vermeyeceğini bildirmiştir. Almanlar ise uzun süreden beri kendi aralarında bölünmüşler ve ortak bir amaç için bir araya gelmeleri imkânsız gibi görünmektedir. Ama yine de imparator III. Frederick ve diğer Alman prenslerinin elçileri kurultayda otuz iki bin asker ve on bin süvari ile haçlı seferine katkı sağlayacaklarını 19 Aralıkta bildirmişlerdir. Bununla beraber kongrede papalık delegeleriyle biri Nürnberg'de diğeri Avusturya'da olmak üzere iki kurultayın daha yapılması kararlaştırılmıştır.³⁰

1460/61 Alman Delegasyonu

Mantua Kongresi devam ederken, 2 Ocak 1460'ta Kardinal Bessarion'un, kilise meclisi kararıyla papalık elçisi olarak Almanya'ya gitmesi uygun görülmüştür. 15 Ocakta Papa II. Pius, Bessarion'a, onun diğerlerinden daha hevesli olduğunu, bu nedenle sağlık durumu uygunsa Alman delegasyonuna önderlik etmesini istediğine dair bir mektup göndermiştir.³¹ Kardinal Bessarion, toplamda papalık elçisi olarak dört toplantı yönetmiştir. Papa II. Pius'un ricasıyla katıldığı Nürnberg toplantısı da bunlardan biridir. Bessarion, bu görevi için maiyetiyle birlikte toplamda on dokuz ayı Alplerin kuzeyinde Alman

---

²⁹ Kourniakos 2009, s. 50, 61.

³⁰ Setton 1978, s. 213; Schuhmann 1975, s. 451; Mohler 1923, s. 292.

³¹ Setton 1978, s. 214; Glasschröder 1890, s. 65; Rocholl 1904, s. 117.

topraklarında geçirmiştir. İlk başta Nürnberg ve Worms'da kalan papalık heyeti, yaklaşık on beş ayı ise imparatorluk başkenti Viyana'da geçirmiştir.³²

Bessarion'un önderliğindeki Alman delegasyonu on beş, yirmi kişiden oluşmaktadır. Bessarion'un sekreteri, yakın arkadaşı olan Siponto başpiskoposu hümanist Niccolo Perotti idi. Mantua'dan yola çıkan Bessarion, maiyetiyle 29 Ocak 1460'ta Venedik'e varmıştır. 1 Şubat'ta Venedik'ten ayrılan heyet, Brixen, Sterzing, Mittenwald üzerinden geçerek 23 Şubat'ta Augsburg'a, 27 Şubat'ta ise Nürnberg'e ulaşmıştır.³³ 2 Mart'ta Nürnberg belediye binasında toplantının ilk oturumu açılmıştır. Toplantıya katılım oldukça mütevazıdır. Bessarion, prensleri ve Alman şehirlerini kendi aralarında anlaşmazlık içinde bulmasına rağmen Türklerin Avrupa'dan defedileceğine ve İstanbul'un *kâfirlerin* elinden geri alınacağına dair uzun bir söylev yapmıştır. Mora'da ve Macaristan'da Türklerin yapmış olduğu zulüm ve yıkımı dinleyicilere tekrar hatırlatmıştır. Ancak Bessarion'un bu toplantıda yapmış olduğu çağrı yankı bulmamıştır. Çünkü prensler ve devletçikler kendi içlerindeki anlaşmazlıklarla boğuşmaktadırlar. Uzak diyarlarla ilgilenmeye fırsatları yoktur. Bessarion, kısa sürede Türklere karşı onlardan yardım istemenin yanlış olduğunu anlamış ve öncelikle prensler arasındaki anlaşmazlıkları dinlemeye karar vermiştir.³⁴

1460'larda Wittelsbach ve Hohenzollern hanedanları arasında savaş başlamış ve prensler çoğunlukla Türklere karşı savaşmaktansa kendi aralarında mücadele etmeyi tercih etmişlerdir. Wittelsbach hanedanının iki prensinden biri Ren kontu I. Frederick, diğeri ise Bavyera-Landshut dükü Zengin Louis olarak biline IX. Louis idi. Her ikisi de bu dönemde reform taraftarı olup, imparatora karşı tehditkâr bir tutum sergilemekteydiler. Wittelsbach hanedanı, imparatorluğun yenilenmesi gerekçesi altında kendi çıkarları peşinde koşmaktaydı. İmparatorluk otoritesi altında kendi çıkarlarının peşinden koşmayı daha kazançlı gören diğeri partinin başında ise Hohenzollern hanedanına bağlı Brandenburg prensi Albert Achilles vardı. Onun politikasının temelinde papa ve imparatora yardım ederek imparatorlukta yüksek mevkiler elde etme düşüncesi yatmaktaydı. Wittelsbach hanedanı, Albert Achilles karşıtıydı. Haziran 1459'da imparator III. Frederick, yaklaşan tehlikeyi fark etmiş ve Bavyera dükü Louis'i yasal haklarından mahrum etmişti. Albert Achilles ise imparatorun emirlerine uygun hareket etmeyi tercih etmişti. Tam da bu gergin ortamda Papa II. Pius, Nürnberg'e papalık heyetini göndermişti. Bu sırada iki hanedan arasındaki savaş kısa süreliğine durmuşsa da 1460'ların başında Wittelsbach ve

³² Märtil 2013, s. 123, 125; Pius 2007, s. 187.

³³ Schuhmann 1975, s. 452.

³⁴ Schuhmann 1975, s. 453, 454, 457; Setton 1978, s. 216; Rocholl 1904 s. 118.

Hohenzollern hanedanı arasında yeniden başlamış ve kısa sürede Alman topraklarının büyük bir kısmında yıkıma yol açmıştı.³⁵

Bessarion Nürnberg'deyken hacı seferi çağrısı için papalık elçileri Fransa, İngiltere, İskoçya, İskandinavya, Kastilya, Katalonya ve farklı yerlere gönderilmişlerdir. Kardinal Juan de Carvajal ise yaklaşık dört yıldır Macaristan'dadır. Kardinal Carvajal, Macaristan'dan Nürnberg'e Bessarion'a Türklerin yeni bir baskın yaptığını yazmıştır. Kardinal Bessarion, gözyaşlarıyla düşmana karşı birlik olmaları konusunda Alman elçilerine yalvarmışsa da onlar üzerinde hiçbir etki yaratamamıştır. Son çare olarak 25 Martta Worms'da başka bir toplantı düzenlenmesine karar verilmiştir. Bessarion, Worms'a giderken Ren bölgesinde savaşın izlerini görmüş, bu şartlarda Nürnberg'de toplanan kurultaydan daha verimli sonuçlar alınamayacağını anlamıştır. Bu başarısız girişimden sonra Bessarion tekrar Nürnberg'e dönerek durumu Papa II. Pius'e bildirmiştir.³⁶

Papa, Mantua Kongresi'nde alınan bir karara göre Bessarion'un Viyana'ya imparatorluk sarayına gitmesini istemiştir. 30 martta imparatorluk sarayında bir toplantı yapılması kararlaştırılmıştır. 7 mayısta Bessarion, Viyana'ya varmış ve imparatoru³⁷ ziyaret etmiştir. Ancak Viyana'daki açılış toplantısına prensler katılmayarak yerlerine elçilerini göndermişlerdir. Böylece toplantı 1 Eylülde ertelenmek zorunda kalmıştır. Belirlenen tarihte prensler yine Viyana'ya gelmemiş, bu nedenle toplantı 17 Eylülde ertelenmiştir.³⁸ 17 Eylülde yapılan toplantıya hiçbir prens şahsen katılmamıştır. Viyana'daki toplantıda okunan papalık fetvasında Kardinal Bessarion'a tam yetki verildiği ve Türklere karşı savaşmak için maddi destek talep edildiği belirtilmiştir. Viyana'daki bu toplantıda imparator Frederick, Mantua Kongresi'nde alınan kararları uygulayacağını ilan etmişse de prensler ve delegeler birlikte bir görüş beyan etme konusunda ayak diremişler ve sonunda Heinrich Leubing'i kendilerinin sözcüsü olarak atamışlardır. Mainzlı papa karşıtı bir başpiskopos olan Leubing oldukça maharetli bir biçimde içinde buldukları sıkıntıları ve zorlukları

---

³⁵ Pastor 1910, s. 158, 159.

³⁶ Pastor 1910, s. 161.

³⁷ III. Frederick ile Bessarion arasındaki münasebet 24 Ocak 1452'de başlamıştır. Bu tarihte Frederick, Roma'ya tacını almaya gittiğinde onu Bologna'da Bessarion karşılamış ve Roma'ya kadar ona eşlik etmiştir. 1460'ta Bessarion Viyana'da III. Frederick tarafından oldukça iyi karşılanmış ve imparatorluk sarayında ağırlandı. Bu sırada Bessarion, geleceğin imparatoru Habsburglu Maximilian'ı vaftiz etmiş böylece kardinal ile Alman kaysarleri arasında manevi bir bağ da kurulmuştur. İki taraf arasındaki bu manevi ilişki Antonio Minucci'nin III. Frederick ve Bessarion'a affettiği eseri *Libri feudorum*'unda sembolize edilmiştir. 1468'de III. Frederick ikinci bir kez Roma'ya gittiğinde onu Papa III. Paul'e, Bessarion takdim etmiştir. Mureşan 2017, s. 220.

³⁸ Pastor 1910, s. 162-163.

sıraladıktan sonra bir haçlı seferinin gerekliliğini de vurgulamıştır. Temsilcilerin sözcüsü Leubing, papayı hedef alarak *kâfire* karşı savaşmak için Seçiciler Meclisiyle Kutsal Roma imparatorunun birlikte karar alması gerektiğini belirtmiştir. Bu durumda yeni bir kurultayın toplanmasına karar verilmiştir. Ancak sonraki toplantıdan da ciddi bir sonuç alınamamıştır.³⁹ Sonuç olarak Viyana'daki toplantıda Alman kilisesine bağlı delegeler Mantua'da verdikleri söze bağlı kalacaklarını bildirmişlerdir. Bohemya kralı halkını haçlı seferine davet edeceğini belirtmiş, Macarlar savaşta olmalarına rağmen yirmi bin asker tedarik edeceklerinin sözünü vermişlerdir. Bessarion, İstanbul'un Türklere geri alınması ve Türklerin Avrupa'dan defedilebilmesi için altmış, yetmiş bin askere ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Papa ve İtalyanlar donanmayı tedarik ederken Almanlar da elli iki bin asker toplayabilirlerse haçlı seferi projesi hayata geçirilebilirdi. Toplantılarda sözler veriliyor ama hiçbir ilerleme sağlanamıyordu. Bu sırada Türkler ise hep ilerliyordu.⁴⁰

4 Kasım 1460'ta Papa II. Pius, Bessarion ve delegelerine bir mektup yazarak kararlı olmalarını, umutlarını kaybetmemelerini istemiştir. Eğer Hıristiyan dünyasının umutsuzluğa düştüğünü kâfirler duyarsa bundan cesaret alıp daha da saldırgan bir tutum sergileyecekleri konusunda Bessarion'u uyarmıştır. Papa, yazdığı mektupta Alman prensleri arasındaki papa karşıtlığına atıf yaparak "*iyi şeyler üzerine nasıl iftiralar atıldığını biliyorsunuz. Bu yüzden elzem olan kilisenin itibarını devam ettirmek ve papalığın kullarının suçlanmasını önlemek gerekir*" demiştir. Mektupta son olarak Wittelsbachların savaş düşkünü liderine kâfirle mücadele bayrağının teklif edilmesini, reddettiği takdirde de başka bir Alman prensine aynı teklifin yapılması talimatını vermiştir.⁴¹ 29 Mart 1461'de Bessarion, Papa II. Pius'a bir mektup yazmıştır. Mektubun içeriği Alman prensleri arasındaki mücadelenin boyutu ve halktan toplanacak vergi gelirleri üzerinedir. Mektupta Bessarion, Alman prenslerinden talep edilen vergilerin alınmaması da asker göndereceklerine dair söz verdiklerini bildirmiştir. Ancak papanın ricası üzerine yeniden vergi konusunu gündeme taşıyacağına dair söz de vermiştir. Yine mektupta papanın ve Kutsal Roma imparatoru III. Frederick'in birbirine bağlı olduğu vurgulanmıştır.⁴²

2 Mayıs 1461'de papa, Bessarion'a bir mektup yazarak Almanların haçlı seferi projesine odaklanabilmesi için kardinali Viyana ve Buda arasındaki diplomatik ilişkileri bir düzene sokmakla görevlendirmiştir. III. Frederick ile Macaristan kralı arasında uzlaşma sağlanması için 5 Eylül 1461'de

³⁹ Setton 1978, s. 217; Pastor 1910, s. 168, 169; Rocholl 1904 s. 122.

⁴⁰ Setton 1978, s. 217, 218.

⁴¹ Pastor 1910, s. 170-172.

⁴² Pastor 1910, s. 173.

Laxenburg’da görüşmeler başlamıştır. Yaklaşık üç hafta süren müzakerelerin sonunda iki taraf arasında bir anlaşma sağlanmışsa da bunun uzun süreli bir barış olmayacağı taraflar arasında da anlaşılmıştır. Müzakerelerden sonra yaşlı ve yorgun kardinal Roma’ya dönmek için yola çıkmıştır. 23 Ekimde Bologna’ya 20 Kasımında Roma’ya varmıştır.⁴³

Papalık elçisi olarak Alman topraklarına giden Bessarion sadece Türklere karşı haçlı seferi planlarıyla meşgul olmamış aynı zamanda Fransiskan tarikatıyla ilgili meselelerde de belirli kararlar almıştır. Yüzyıllardır Konventualler ve Observantler olarak adlandırılan iki azınlık mezhep arasında karşılıklı hakaret ve şiddetle ifade edilen büyük bir rekabet vardı. Bu konu o dönem Bessarion’a ulaşmış o da Fransiskan tarikatının koruyucusu olarak kendi sorumluluğunu dikkate alarak iki azınlık mezhep arasında barışın sağlanması için bir komisyon kurmuştur. Ancak Konventualler ve Observantler arasında birlik ve barış sağlanamamıştır.⁴⁴

Alman topraklarına papalık elçisi olarak gitmek Bessarion için oldukça zor bir görevdi. Çünkü bu tarihte kendisi yaklaşık altmış yaşındaydı ve sağlığı çok iyi değildi. Almanya’nın soğuk kış havası onun sağlık durumunu daha da kötüleştirmişti. Bessarion Alman topraklarındaki elçiliğinden haçlı seferi projesi açısından eli boş dönmüşse de kendisi açısından önemli kazanımlar elde etmişti. Özellikle Viyana’da bulunduğu sırada ünlü astronomi uzmanı George Aunpeck von Peurbach ve öğrencileriyle görüşme fırsatı bulmuştu.⁴⁵ Märtil’e göre bu seyahat onun ufkunu genişletmiştir. Alman topraklarındaki papa ve kayser karşıtlığını tecrübe etmiştir.⁴⁶

1463 Roma Kongresi ve Bessarion’un Venedik Elçiliği

1463’te Bosna’nın Osmanlılar tarafından fethinden sonra Venedik ve İtalyan diplomasisi yeniden canlanmış ve papanın haçlı seferi projesi tekrar gündeme gelmiştir. Avrupa prenslerinin temsilcileri Venedik’in sultana savaş ilan etmesi şartıyla bir araya geleceklerini beyan etmişlerdir. Bosna felaketinden sonra Türk ilerleyişi karşısında önlem almak amacıyla papa, Hıristiyan prensleri 1463 yazı için Roma’ya davet etmiştir. Böylece Bosna’nın fethi Avrupa diplomasisine yeni bir boyut kazandırmıştır. Roma Kongresi’nden önce Papa II. Pius, Bessarion’un Almanya’daki uğraşlarının sonuç vermemesi üzerine, Alman prenslerinden az ya da çok bir destek beklemenin hata olduğunu anlamıştır. Çünkü Almanya’da ciddi bir papa karşıtlığı vardır. Fransa’dan da destek

⁴³ Setton 1978, s. 218; Pastor 1910, s. 173.

⁴⁴ Glasschröder 1890, s. 65, 66.

⁴⁵ Maleczek s. 85.

⁴⁶ Märtil 2013, s. 144.

alamayacağını anlayan papa, İtalyan liderlerini birleştirerek yeni bir güç ortaya koymaya çalışacaktır.⁴⁷

Roma Kongresi'ne İtalya dışından katılan tek güç Burgonyo idi. Venedik, Napoli, Milano ve Floransa, Mantua ve Modena, Siena, Bologna ve Lucca'nın temsilcilerinin katılımıyla Roma Kongresi başlamıştı. Cenova, Savoy ve Montferrat liderleri kongreye temsilci göndermemişti ancak Burgonya göndermişti. Bu planlanan haçlı seferi için önemli bir nokta idi. Tournai piskoposu Guillaume Filastre, Burgonyo'yu temsil etmişti. 22 Ekim 1463'te papa, kongrede Doğu'daki Hıristiyanların yenilgisini ve Türklerin zalimce ilerlemelerini dile getirerek onlar üzerine bir sefer düzenleyeceğini dünyaya duyurmuştu. Ve tüm Avrupa'yı kutsal savaşa davet etmişti. Burgonya dükü savaş için oldukça hevesliydi ve haçlı seferinin daha fazla gecikmesini istemiyordu. 1463/64 kış aylarını İtalyan diplomasisini Türkler ve haçlı seferi düşüncesi doldurmuştu. İtalyan devletleri daha çok işin maddiyatı ve yarımadaadaki denge politikasıyla meşgul olmuşlardı. En önemli problem ise Venedik'e karşı duyulan soğukluktu. Çünkü diğer şehir devletleri Doğu'da kazanılan bir Hıristiyan zaferinden en çok Venedik'in faydalanacağını düşünmekteydiler.⁴⁸

Roma Kongresi başlamadan önce Papa II. Pius 5 Haziran 1463'te papalık elçisi olarak Bessarion'u Venedik'e göndermiştir. Amaç Türklere karşı savaşmak için papanın bir ordu toplama niyetini prenslere bildirmektir. Bessarion, 22 Haziranda Bologno üzerinden Venedik'e varmıştır. Orada çok iyi karşılanmış, 25-27 Haziranda İtalyan prenslerle görüşmüştür. İtalyan prensler Bessarion'a Türklerle savaşmak için ellerinden gelen desteği yapacaklarının sözünü vermişlerdir. Hem asker yardımında bulunacaklarını hem de haçlı seferi giderleri için halktan gerekli vergileri toplayacaklarını belirtmişlerdir. Bessarion, bu gelişmeleri 26 Haziranda papaya bildirmiştir.⁴⁹ 29 Haziranda ise papaya 28 Haziran gecesi Türklere karşı savaşın ilan edildiğini yazmıştır. Haçlı seferi Bessarion'un hayatında önemli bir yer tutuyordu. Özellikle Venedik'te bulunduğu dönem hayalini gerçekleştirme açısından önemliydi. 1463'ün 24 Ağustos'u ve 1 Eylülünde haçlı seferi için vaazlar vermişti. İstanbul'un Türklerin eline geçmesinin üzerinden on yıl geçmişti. Venedikliler artık haçlı seferini desteklemeyi kendi menfaatleri için de uygun görüyorlardı. Çünkü Türkler gündün güne Balkanlar'da ilerliyor ve Doğu'daki Venedik kolonilerini tehdit ediyorlardı. Türkler karşısında kazanılacak bir zaferle Venedik Cumhuriyetinin refahı artacaktı. Dönemin kronikleri Venediklilerin Haçlı seferi

⁴⁷ Kourniakos 2009, s. 75, 76; Setton 1978, s. 261-263.

⁴⁸ Kourniakos 2009, s. 75, 76; Setton 1978, s. 261-263.

⁴⁹ Setton 1978, s. 243.

hevesini onların ticari çıkarları ile alakalı bulmuş, Doğu'daki Hıristiyanların kaderinin önemli olmadığına dikkat çekmiştir.⁵⁰

Bessarion Ağustos 1463'te verdiği vaazı üç ana tema etrafında şekillenmiştir Bunlar; Türklerin elinde acı çekip zarar görenlerin intikamını almak, Doğu'daki Hıristiyanlara yardım etmek ve vatani korumak. Venedik'teki vaazında Bessarion hümanist yaklaşımla haçlı seferi düşüncesine yeni bir boyut kazandırmıştır.⁵¹ Housley, Bessarion'un vaazını eski ile yeni arasındaki sentez olarak yorumlamıştır. Bu vaazında kardinal, İstanbul'un düşüşünü ve Türklerin Batı'ya ilerleyişini aile ocağının, evin yani vatanın tehdidi şeklinde yorumlamıştır. Bu söylem yeni bir haçlı retoriğidir. Bessarion vaazda '*Türk, İtalya ile başlamak üzere tüm dünyayı zapt etmek için gayretle hazırlıklar yapıyor*' diyerek İtalyanları uyarmaya çalışmıştır. Yine bu vaazında Türklerin kutsal emanetlere zarar vermesini dile getirerek intikam çağrısını yinelemiş ve 1095'te Papa II. Urban'ın yaptığı söylevi dinleyicilere hatırlatmıştır.⁵²

Elçi olarak Venedik'e giden Bessarion'un başka bir görevi de Signoria şehri yasal olarak Türklerle karşı savaşmak konusunda ikna etmek, genel bir haçlı seferinin detaylarını düzenlemek ve Trieste üzerindeki Venedik ile imparator arasındaki anlaşmazlığı düzenlemektir. Signoria, papanın isteğini büyük bir memnuniyetle kabul etmiş ve savaş için gerekli olan vergileri bölgesinde toplamıştır. Ancak resmi olarak savaş ilan etme konusunda zorluk çıkartmıştır.⁵³ 1463'ün eylül ayında Venedik ve Macaristan arasında bir barış anlaşması yapılmıştı. Türkler tarafından tehdit edilen bu iki güç karşılıklı rıza ile sonunda silah bırakmıştı. Yapılan anlaşmaya göre Venedikliler kırk kadırga ile düşmana saldıracak ve Mora ve Dalmaçya'ya süvari ve piyade göndereceklerdi. Macarlar ise Osmanlı Devleti'nin kuzey sınırındaki şehirlere ilerleyerek Türk topraklarına saldıracaklardı. Bu iş birliği diğer krallar ve prensler arasında duyulmuş, böylece süreç hızlanmıştı.⁵⁴

18 Haziran 1464'te Papa II. Pius haçlı seferi için Roma'dan ayrılarak Ancona'ya doğru yola çıkmış, 19 Temmuzda Ancona'ya varmıştı. Burada sekiz kardinal ile buluşmuştu. Katalan, İspanyol, Saksonyalı ve Fransız haçlı ordularının bir kısmı yoldayken diğerleri 1464 yazının ortasında Ancona'ya varmışlardı. Ancak bu sırada hava sıcaklığı katlanılmaz bir durumdaydı ve askerler Ancona'yı hiç sevmemişti. Çünkü fiyatlar çok pahalıydı ve su sıkıntısı vardı. 10 Temmuzda papanın sağlık durumu biraz daha iyi olmasına rağmen

---

⁵⁰ Setton 1978, s. 243-247.

⁵¹ Housley 2013, s. 153, 154.

⁵² Housley 2004, s. 2.

⁵³ Pastor 1910, s. 318.

⁵⁴ Pastor 1910, s. 319.

kardinaller onun fiziksel olarak daha fazla dayanamayacağını ve ölüme teslim olacağını düşünmekteydiler. Hatta kardinallerin çoğu bu sıralar yapılacak haçlı seferinden ziyade Pius'un ölümünden sonra seçilecek papanın kim olacağıyla ilgilidiler. Bu arada Venedik Docu Cristoforo Moro donanmasını çok geç Ancona'ya getirmişti. 12 Ağustosta papanın sağlık durumu kötüleşmiş üç gün sonra ise hayata gözlerini kapamıştı. Venedik gemisi 18 Ağustosta önce İstria'ya sonra da Venedik'e dönmüş, böylece haçlı seferi iptal edilmişti. 1464'te papanın başarısızlığına şahit olan Bessarion İtalyan devletlerinin kendi çıkarlarını nasıl gözettiklerini ve Türk tehdidiyle yüzleşmekten nasıl çekindiklerini fark etmişti. Bundan dolayı haçlı seferi propagandası amacıyla verdiği vaazlarda ve kaleme aldığı eserlerde genellikle dönemin yöneticilerinin rezilliklerini vurgulamıştır. İşin daha kötüsü İtalyanların Türk sorununun büyüklüğünü görmezden geldiğine olan inancıdır.⁵⁵

Bessarion'un muhalifi Trabzonlu George, 1465 yılı yazı ile 1466 yılı baharı arasında İstanbul'da geçirmiş ve Sultan II. Mehmed'in "kralların kralı" olduğunu ve tüm dünyayı yöneteceğini dile getirdiği *Otokratın Ebedi Şöhreti Üzerine* ve *Manuel'in İlahili Üzerine* başlıklı kısa çalışmalarını kaleme almıştır. Trabzonlu George bunu sultanı Hıristiyanlığa döndürmek için yapmıştır. Fakat bu hareketi Bessarion'un düşmanlığını kazanmasına neden olmuştur.⁵⁶

Papa II. Pius'un ardılı olarak 30 Ağustos 1464'te II. Paul papa seçilmişti. Yeni papa 1465'te haçlı seferi meselesi için özel bir komisyon oluşturduğunda Bessarion'u, Guillaume d'Estouteville ve Juan de Carvajal'ı bu görev için yanına atamıştı. Komisyon *Depositeria della crociata*'yı yönetmek görevi verilmişti, bu özel bir haçlı seferi hesabı oluşturulması ve yönetilmesi anlamına geliyordu. Bessarion bu teşkilatın bir üyesi olarak 1465'te George of Poděbrady'yi tanırı tanımaz olarak ifşa etmiş ve kralı, Bohemya tahtından indirilen önünü açmış ve Matthias Corvinus tarafından yönetilen Hussitlere karşı haçlı seferinin yolunu açmıştı. 1466'da Viterbo'da Bessarion son Bizans imparatorunun sekreteri George Sphrantzes'i karşılamıştı. George Sphrantzes İstanbul'un fethine şahit olmuş ve Doğu'dan önemli haberler getirmişti. 1468'de ise Bessarion Georges Tarchainotès'i Moskova'ya elçi olarak göndermiş Büyük Prens III. İvan ile Zoe Palaeologina'nın evliliğini talep etmişti. Böylece Bessarion Rusya'yı da haçlı seferi planına dahil edecekti.⁵⁷

⁵⁵ Setton 1978, s. 268-270; Meserve 2004, s. 31, 32.

⁵⁶ Mureşan 2017, s. 210.

⁵⁷ Mureşan 2017, s. 210.

Bessarion'un 1470'te Kaleme Aldığı “Türklere Karşı Vaazlar”

12 Ağustos 1470'te Osmanlılar tarafından bir Venedik kolonisi olan Eğriboz'un fethedilmesi, o dönemde Avrupa'da büyük bir şok etkisi yaratmıştı. Venedik Cumhuriyet donanması deniz yolu üzerindeki kontrolünü kaybetmiş ve İtalya'ya giden deniz yolu açılmıştı. Bessarion ise Eğriboz'un düşüşü karşısında çok etkilenmişti. Çünkü 1261'den beri Eğriboz, Konstantinopolis'in Latin patrikliğinin merkeziydi ve kendisi de 1463'ten beri bu patrikliği elinde tutuyordu.⁵⁸ Bessarion, Eğriboz'un fethedildiği haberini öğrendiği gün yakın arkadaşı San Severino başrahibinden de bir mektup almıştı. Bu mektupta San Severino başrahibi, kral Fredinand'ın Türklere direnmeye ve onlarla mücadele etmeye karar verdiğini rapor etmişti. Bu bilgi üzerine Kardinal Bessarion dikkat çekici şekilde kinayeli bir mektup kaleme alarak kendisi ve arkadaşının İtalyan prenslerinin aptal benciliği yüzünden kaçabileceklerini ve böylece Türkler tarafından parçalanmış bir İtalya'nın kaçınılmaz fethinden korunabilecekleri ıssız bir yere gidebileceklerini önermişti. Bessarion'un mektubu 5 Ağustos 1470 tarihliydi. Bu mektuptan kısa bir süre sonra ise Bessarion iki vaaz (oration) kaleme almıştı.⁵⁹ Papa II. Paul'u ve İtalyan elçilerini Roma'ya davet eden Bessarion onlara yazmış olduğu bu iki vaazı göndermiştir. 22 Ekim 1470'te İtalyan güçleri papanın önderliğinde ortak bir savunma amacıyla toplanmıştır. Bessarion'un vaazları da bu toplantıda okunmuştur.⁶⁰

On yedi sayfadan oluşan birinci vaazı “*Eiusdem Bessarionis Cardinalis ad Italos principes de periculis imminentibus oratio*” başlığını taşımaktadır. Metin beş alt bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde Bessarion, bir açılış konuşması yapmış ve Avrupa'nın özellikle de İtalya'nın Türk tehlikesiyle yüzleşmesi gerektiğini herkese duyurmayı amaçladığını belirtmiştir. İkinci bölümde, Türklerin soyuna dair bilgiler vermiştir. Osmanlıları bir zamanlar çok güçlü olan Selçukluların zayıf kalıntıları olarak tanımlamıştır.⁶¹ Önceki hümanist yazarların aksine onun, Türklerin kökeni meselesini irdelemesinin sebebi ne Türklerin doğuştan gelen ahlak bozukluğunun izlerini sürmek ne de Hıristiyan Doğu'nun ihtişamıyla onların barbarlığını karşılaştırmaktır. Bilakis, Bessarion, Türk tarihini onların politik karakterini inşa etmek için yeniden yorumlamıştır. Özellikle de çoktandır devam eden Türklerin askeri genişleme politikasını açıklama gereği duymuştur. Bessarion'a göre Türklerin ana vatanının çok uzaktaki İskit diyarı olması onların medenileşmemiş doğasının bir göstergesi değildir, daha ziyade bu, onların fethetme yeteneklerinin antik eğilimini

⁵⁸ Mureşan 2017, s. 208; Pappas 2014, s. 38.

⁵⁹ Monfasani 1995, s.180.

⁶⁰ Mureşan 2017, s. 208.

⁶¹ Pappas 2014, s. 48.

göstermektedir. Türklerin Anadolu'da zor savaşların üstesinden gelerek Bizans İmparatorluğu'nun topraklarını ele geçirdiğini kaydetmiştir. Ona göre, savaşçı olan bu halk yedi önemli Türk kabilesinin en sonuncusudur. Yedi Türk kabilesi kendi aralarında Anadolu'nun fethini paylaşmışlardır ve Osmanlılara Kilikya bölgesi düşmüştür.⁶² Bessarion'un verdiği bilgilerin bir kısmı kuşkusuz yanlıştır. Meserve'ye göre Bessarion'un vaazları Papa II. Pius ve onun hizmetindeki alimlerin, tarihi tahrif etmelerinin örneklerini yansıtmaktadır.⁶³

Birinci vaazın üçüncü bölümü, metnin ana kısmını oluşturur. Burada Bessarion, Sultan Mehmed'in niçin kazandıklarıyla yetinmediğinin ve fetihlere devam etmesinin ana sebebini açıklamıştır. Kardinal, Sultan Mehmed'in saldırgan politikasının sebeplerini askeri bir devletin hükümdarı olmasına bağlamıştır. Ona göre sultan, ordusunun masraflarını devlet hazinesinden karşıladığı için daima askerlerini savaş meydanında tutmalı ve fetihler gerçekleştirmelidir. Aksi takdirde o, kazandığı toprakları kaybetme tehlikesiyle yüzleşebilir. Savaş, özellikle askerinin de moralini yüksek tutmaktadır. Aynı zamanda devamlı savaş halinde olunması sultanın Anadolu'da ve Avrupa'daki düşmanlarında korku ve endişe yaratmaktadır. Bessarion sözlerine Sultan Mehmed'in sahip olduğu statüyü korumak için savaştığını belirterek devam etmiştir. Hatta 'sahip olduğu şeyleri kaybetmemek amacıyla sultan başkalarının topraklarını işgal ediyordu' yorumunda bulunmuştur. Bessarion vaazını etkileyici kılmak amacıyla zaman zaman tarih felsefesine de başvurmuştur. *'Hakikatten o [sultan] biliyor ki hiçbir şey yerinde aynen durmaz, bu bir doğa yasasıdır. Fakat o, büyük bir imparatorluğa sahipse ve dünya kanunu gereği imparatorluk bir yönde değişmek zorundaysa ilerlemedikçe kuşkusuz gerilemek zorunda değil midir? Türkün imparatorluğu büyümeyi arzuladığını düşünmeyin. O, sadece onu korumayı umut ediyor. Şimdi ise o, imparatorluğun sınırlarını genişletmedikçe onu koruyamaz. Bu nedenle o, büyük ordusunu gündün güne güçlendirmeye çalışıyor. Çünkü başka yerleri işgal etmek istiyor toprak kaybetmek istemiyor. Bununla beraber büyük ve daimî bir orduya Mehmed hem savaş hem de barış döneminde ödeme yapıyor. Bu yüzden Mehmed orduyu savaş meydanında tutmak zorundadır.'*⁶⁴ Bessarion, Sultan Mehmed'in kalabalık ordusuna bir hedef göstererek gücünü koruduğunu aksi takdirde büyük bir ordunun masraflarının imparatorluğa zarar verebileceği çıkarımında bulunmuştur. Housley'e göre Bessarion'un bu çıkarımlara ulaşmasının sebebi sadece Türk gücünün özünde olan zayıflığı vurgulamak

---

⁶² Meserve 2004, s. 33.

⁶³ Meserve 2004, s. 34.

⁶⁴ Meserve 2004, s. 35; Mureşan 2017, s. 208; Housley 2013, s. 20; Pappas 2014, s. 44, 49.

değildir. Anadolu’da sultana yönelik mevcut muhalefeti ve bu muhalefetle yapılabilecek iş birliğini gösterme çabasıdır.⁶⁵

İlk vaazın dördüncü bölümünde Bessarion, geçmişte ve son zamanlarda İtalya’ya saldıran düşmanların bir listesini sıralamıştır. Bu liste ile İtalyan prenslerini, Türk saldırılarının bertaraf edilebileceğine ikna etmeyi amaçlamıştır. Ona göre, şimdiye kadar İtalyanların düşmanları Osmanlılardan daha zayıftı. Fakat İtalya, onlar karşısında başarılı olduğu gibi Türklerle mücadelede de muvaffak olacaktır. İlk vaazın beşinci bölümü aynı zamanda metnin sonsöz kısmıdır. Bu kısımda kardinal, İtalya’yı denizde büyük tehlikeli bir fırtınanın orta yerindeki bir gemi olarak betimlemiştir (Bu benzetme antik Grek ve Latin şiirlerinde sık sık görülür). Son olarak Bessarion, İtalyan prenslerin kâfir sultan ile barış yapmamalarını çünkü sultanın güvenilmez bir insan olduğunu eklemiştir. Sonuç olarak sultanın gözü İtalya’dadır ve bu yüzden tüm Hıristiyanlar onunla savaşmalıdır düşüncesini dinleyicilere aşılama çabasıdır.⁶⁶

İkinci vaaz “*Eiusdem de discordus sedandis, et bello in Turcum decernendo*” başlığını taşımakta, altı bölümden ve yirmi bir sayfadan oluşmaktadır. İtalyan prenslere hitap eden metnin tamamı dikkate alındığında iki amaç doğrultusunda yazıldığı anlaşılmaktadır: ilk olarak, kardinal, prensleri birbirleriyle uzlaşmaya ikna etmeye çalışmıştır. Birlik, Türk tehdidiyle yüzleşebilmenin ön koşulludur. İkinci amaç ise yöneticileri Osmanlılara karşı bir haçlı seferi düzenlenmesine çağırıştır. İkinci vaazın giriş kısmında kardinal, en kısa sürede Türklerle mücadeleye başlanmasını onun öncesinde ise İtalya’da birlik sağlanması gerektiğini dile getirmiştir. Vaazın ikinci bölümünde İtalyan prensleri birlik konusunda ikna etmeye çabalamıştır. Birlik sayesinde şehirlerin ve halkın zenginleşeceğini, parçalanmışlığın ise iç savaş gibi yıkıcı sonuçlara neden olabileceğini okuyucuya hatırlatmıştır. Bununla birlikte İtalya’da adalet, zorunluluk ve yeteneğe olan ihtiyacı da sıralamıştır.⁶⁷

Üçüncü bölümde Bessarion, Osmanlılarla savaşma gereğini anlatmıştır. Tapınaklara yapılan saygısızlıklar, katliamlar, tecavüzler, işkenceler ve çocuk kaçırmalar. Tüm bunlar haçlı seferi için önemli sebeplerdir. Dördüncü bölümde üçüncü bölümle büyük benzerlik göstermektedir. Kutsal savaşın gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Huzurlu bir barış için tek çarenin savaş olduğunu tanrının da lütfuyla savaş kazanacaklarını belirtmiştir.⁶⁸

---

⁶⁵ Housley 2013, s. 20.

⁶⁶ Pappas 2014, s.49, 50.

⁶⁷ Housley 2013, s. 21; Pappas 2014, s. 50, 51; Mureşan 2017, s. 208.

⁶⁸ Pappas 2014, s. 51, 52.

Beşinci bölümde Bessarion Osmanlı'nın askeri ve iktisadi durumunu İtalyan prenslerine anlatmıştır. Bu bölümde iki ana konu ele alınmıştır: ilk olarak, düzensiz ve disiplinsiz ordu gibi betimlemelerle düşmanın gücü küçümsenmiştir. II. Pius da Bessarion ile aynı fikirdedir. Onlara göre Türk ordusu nicelik olarak fazla olduğu için başarılı olmaktadır. Nitelik açısından çok zayıftır. Bessarion, Türk ordusunun akıncılar, yeniçeriler ve sipahilerden oluştuğunu belirtmiştir. Ordunun büyük bir kısmını oluşturan akıncıları disiplinden uzak ayaktakımı olarak tanımlamıştır. Ona göre, akıncılar din ya da maaştan ziyade yağmalamanın peşindedirler. Bir şeyler zorlaştığında akıncılar rahatlıkla bırakıp gittikleri için onları yenmek büyük bir problem değildir. İkinci ana konu ise düşmanın ilk saldırı yapmasını beklemeden Osmanlı topraklarına sefer düzenlenmesi gerekliliğidir. Bessarion bu örneği Demosthenes'in *Felsefi Konuşmalar*'ından almıştır. Son olarak altıncı yani sonsöz bölümünde kardinal, ele aldığı konuları özetlemiştir.⁶⁹ Bessarion ikinci vaazın sonuna Demosthenes'in *Birinci Olyntiacs*'inin Latince tercümesini eklemiştir.⁷⁰

Vaaz metinlerinde Bessarion, kendisini Konstantinopolis patriği olarak tanımlamıştır. Bessarion'un bu unvanı kullanması tesadüf değildir. Bu unvan ona, yaptığı çağrı konusunda bir ağırlık ve otorite vermektedir. Osmanlı yönetimi altında bulunan Ortodoks Hıristiyanlarının dini başkanı olarak okuyucuya kendisini göstermiştir. Doğu Hıristiyanlığını ve Osmanlı *felaketini* iyi bilen biri olarak söylevlerini kaleme almıştır.⁷¹

Pek çok düzeltmeden sonra Bessarion, vaazlarını arkadaşı Fransız hümanist ve Sorbonne Üniversitesi dekanı Guillaume Fichet'e göndermiştir. 13 Aralık 1470 tarihli bir mektupla da ondan bu eseri Avrupa'nın önde gelen güçlü isimlerine göndermesini rica etmiştir. Fichet, İngiltere kralı IV. Edward'a, Burgonya dükü Charles'a, Fransa kralı XI. Louis'e, Savoy dükü IX. Amadaeus'a birer mektupla birlikte vaazlardan birer nüsha göndermiştir. Sonrada Fichet, 1471'de *Epistolae et Orationes contra Turcos* başlığıyla Bessarion'un yazılarını yayımlamıştır. Eser iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci kısımda mektuplar (Epistolae), ikinci kısımda ise vaazlar (Orationes) yer almıştır. İlk kısımda dört mektup bulunmaktadır: Fichet'in İngiltere kralı IV. Edward'a yazdığı mektup, Bessarion'un Fichet'e yazdığı mektup, Bessarion'un İtalyan devletçiklerinin liderlerine gönderdiği mektup ve Bessarion'un kendisiyle aynı adı taşıyan başrahip arkadaşına gönderdiği mektup. İkinci kısım ise iki vaazdan ve Demosthenes'in *Olyntiacs*'inin Latince bir tercümesinden

⁶⁹ Housley 2013, s. 21; Pappas 2014, s. 52, 53.

⁷⁰ Mureşan 2017, s. 208.

⁷¹ Mureşan 2017, s. 209.

oluşmaktadır.⁷² Aynı yıl içinde Bessarion vaazları İtalya'da da yayımlamıştır. İtalya'daki eserin tercümesini Ludovico Carbone yapmış, Christopher Valdarfer eseri yayımlamıştır.⁷³ Mureşan, Bessarion'un hem Paris hem de Venedik'te hızlı bir şekilde Türklere karşı vaazlarını yayımlamasını 1463'ten beri Osmanlılara karşı bir haçlı seferi düşüncesini savunan Venedik-Burgonya ekseninde bir propaganda aygıtı olarak yorumlamıştır. Bessarion'un bu propagandayı oldukça becerikli bir şekilde yönettiğini iddia etmiştir.⁷⁴

Eğriboz'un fethinden sonra Osmanlı orduları Avrupa içlerine doğru ilerlemiş ve Kutsal Roma İmparatorluğu için de ciddi bir tehdit olmuştu.⁷⁵ Bu sırada Papa II. Paul 26 Temmuz 1471'de ölmüş yerine IV. Sixtus (1471-1484) papa seçilmişti. Papa IV. Sixtus, Uzun Hasan ile Sultan Mehmed arasındaki mücadeleyi fırsat bilerek Doğu'ya bir haçlı seferi düzenlenmesi amacıyla 23 Aralıkta kilise meclisini toplamıştı. Planlanan haçlı seferine destek toplamak amacıyla Bessarion'u Fransa'ya, Burgonya'ya ve İngiltere'ye; Rodrigo Borgia'yı İspanya'ya; Angelo Capranica'yı İtalya'ya; Marco Barbo'yu Almanya'ya, Macaristan'a ve Polonya'ya; Oliviero Carafa'yı Napoli krallığına göndermişti. Bessarion 1472'nin yaz aylarında Fransa'ya gitmiş, XI. Louis'i haçlı seferine ikna edemeyince İngiltere'ye gitmekten vazgeçip İtalya'ya dönmeye karar vermişti. Ancak ileri bir yaşta olan Bessarion geri dönüş yolunda 18 Kasım 1472'de Ravenna'da ölmüştür.⁷⁶ Fransa elçiliği de Bessarion'un papalığa son hizmeti olmuştur.

---

⁷² Pappas 2014, s. 39; Mureşan 2017, s. 208.

⁷³ Mureşan 2017, s. 210.

⁷⁴ Mureşan 2017, s. 218.

⁷⁵ Kutsal Roma İmparatorluğu 1470'te ilk kez Karniyol'da (Kranjska-Slovenya) Osmanlı saldırısında şahit olmuştu. İtalya'nın pek çok defa yaşadığı saldırıyı tecrübe eden Alman imparatoru III. Frederick, durumun ehemmiyetini fark ederek 23 Nisan 1471'de St. George gününde Regensburg'da bir toplantı düzenlenmesi için çağrı yapmıştı. Toplantıya sadece Alman prensler değil, Papalık, Danimarka, Macaristan, Polonya, Napoli, Venedik kralları da davet edilmişti. Bu nedenle literatüre tüm Hıristiyanlığın büyük kurultayı olarak (Grosse Christentag) olarak geçmiştir. Kurultayda Alman devletçikleri arasındaki meselelerin yanında imparatorluk topraklarına yapılan Türk akınları, George of Poděbrady'nin 22 Mart 1471'de ölümü ve Macaristan ve Polonya kralları arasında Bohemya tacından kimin feragat edeceği, Fransa ve daha sonra imparatorluğun bir parçası olan Burgonya arasındaki savaş gibi konular görüşülmüştür. 1471 yılının Nisan ve Ağustos arası dönemde Avrupa'nın gündeminde Osmanlı Devleti'ne karşı bir haçlı seferi düzenlenmesi meselesi vardı. Tam da bu dönemde Bessarion'un vaazları yayımlanmıştı. Bessarion şahsen bu kurultaya katılmamıştı ancak yakın arkadaşları toplantıda yer almış ve kardinalin görüşlerini savunmuşlardı. Mureşan 2017, s.218, 219.

⁷⁶ Setton 1978, s. 314, 315.

Sonuç

Türklere karşı büyük bir haçlı seferinin düzenlenmesi ve İstanbul'un geri alınması düşüncesi Bessarion'un hayatının merkezinde daima büyük bir amaç olarak yer almıştır. O, 1438'de Floransa Konsili'ne katıldıktan sonra haçlı seferi fikrinin ateşli bir savunucusu olmuştur. Avrupa'ya gittiğinde papalığın hizmetine girerek pek çok farklı yerde haçlı seferi fikrini savunmuştur. Ancak Bessarion'un Roma'da bulunduğu 15. yüzyıl Avrupa tarihi açısından oldukça sıkıntılı bir dönemdir. İtalyan ve Alman prenslerinin kendi aralarındaki mücadeleleri, Alman İmparatorluğu ile Macaristan arasındaki sıkıntılar, Fransa'nın İtalya üzerindeki planları, İngiltere'nin Roma'yla birlikte hareket etmek istememesi gibi pek çok mesele Avrupalı liderleri bir araya getiremiyor ve bu yüzden Osmanlı'nın ilerleyişi karşısında ciddi bir hamle yapılamıyordu. Ancak Osmanlı ordularının 1458-60'ta Mora'yı, 1458-59'da Sırbistan'ı, 1463'te Bosna'yı, 1470'te Eğriboz'u fethi üzerine papalık, Türk tehdidini bertaraf etmek için önemli toplantılar tertip etmişti. Kardinal Bessarion bu toplantılarda yer almış hatta haçlı seferine destek toplamak için İtalya, Almanya ve Fransa'ya elçi olarak gitmişti.

Papalığın hizmetinde katıldığı toplantılarda ve elçilik görevlerinde Bessarion Avrupa'daki liderleri Türklere karşı harekete geçirmek için öncelikle onların ve halkın dini duygularına hitap eden konuşmalar ve vaazlar yapmıştır. Özellikle Türklerin başta İstanbul olmak üzere pek çok yerde kilise ve manastırlardaki kutsal emanetleri kirlettiklerini ve onlara zarar verdiklerini savunmuştur. Aynı zamanda Doğu'daki Hıristiyanların, Müslümanlar tarafından zulüm ve işkence gördüğünü iddia etmiştir. Ancak dini duyguları hedef alan konuşmaları sonuç vermeyince Kardinal Bessarion, Türklerin askeri başarılarıyla ilgili akılcı çözümler yapmıştır. Özellikle yaşamının sonuna doğru Osmanlı Devleti'nin askeri yapısını, sultanın savaşçı karakterini ve gücünü mantıklı tarihi argümanlarla açıklamaya çalışmıştır. Yaşamının son döneminde haçlı seferi çağrısını dile getirirken sadece Doğu'da yükselen büyük tehdiye dikkat çekmemiş aynı zamanda Avrupa'nın içinde bulunduğu vahim durumu da Hıristiyan liderlere hatırlatmıştır. Bessarion'un söylemindeki bu değişimin nedeni uzun ve yorucu çalışmalarına rağmen Avrupa'da Türklere karşı büyük bir haçlı seferinin yapılamamasıdır.

KAYNAKLAR

- Bisaha 2004 Nancy Bisaha, "Pope Pius II and the Crusade, *Crusading in the Fifteenth Century: Message and Impact*, ed. N. Housley, New York: Palgrave Macmillan, s. 39-52.
- Frazze 2004 Charles A. Frazze, "İstanbul'un Fethinden Sonra Osmanlıların Kazanımları ve Katoliklerin Tepkisi", (çev. Mehmet Şahin), *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 17, s. 211-236.
- Gill 1975 Joseph Gill, "The Sincerity of Bessarion the Unionist", *The Journal of Theological Studies, New Series*, Vol. 26/2, s. 377-392.
- Glasschröder 1890 F. X. Glasschröder, "Zur deutschen Legation des Cardinals Bessarion 1460", *Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und für Kirchengeschichte*, 4, s. 65-68.
- Hankins 1990 James Hankins, *Plato in the Italian Renaissance*, Vol. 1, Leiden, New York: E. J. Brill.
- Harris 2011 Jonathan Harris, "Greeks at the Papal Curia in the Fifteenth Century: The Case of George Vranas, Bishop of Dromore and Elphin", *Greeks, Latins, and Intellectual History 1204-1500*, Ed. M. Hinterberger ve C. Schabel, Leuven, Paris, Walpole: Peeters.
- Henderson 2013 Duane Henderson, "Bessarion, Cardinalis Nicenus. A cardinalial vita between ideal conceptions and institutional structures", "*Inter graecos latinissimus, inter latinos graecissimus*", *Bessarion zwischen den Kulturen*, Ed. C. Märkl v. dğr., Berlin, Boston: Gruyter, s. 79-122.
- Housley 2004 Norman Housley, "Introduction: Crusading in the Fifteenth Century", *Crusading in the Fifteenth Century: Message and Impact*, ed. N. Housley, New York: Palgrave Macmillan, s. 1-12.
- Housley 2013 Norman Housley, *Crusading and The Ottoman Threat, 1453-1505*, Oxford: Oxford University Press.
- Keller 1955 A. G. Keller, "A Byzantine Admirer of 'Western' Progress: Cardinal Bessarion", *Cambridge Historical Journal*, 11/3, s. 343-348.
- Kolditz 2013 Sebastian Kolditz, "Bessarion und der griechische Episkopat im Kontext des Konzils von Ferrara-Florenz", "*Inter graecos latinissimus, inter latinos graecissimus*": *Bessarion zwischen den Kulturen*, Ed. Christian Kaiser ve dğr., Berlin: Pluralisierung&Autorität, s. 37-78.

Papalık Hizmetinde Kardinal Bessarion'un Türklere Karşı Haçlı Seferi Çağrısı

- Kourniakos 2009 Panagiotis Kourniakos, *Die Kreuzzugslegation Kardinal Bessarions in Venedig (1463-1464)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Köln.
- Köster 2010 Gabriele Köster, "In besonderer Mission. Der griechische Kardinal Bessarion wird Venezianer und erklärt die Venezianer zu Griechen", *Fremde in der Stadt: Ordnungen, Repräsentationen und soziale Praktiken; (13.-15. Jahrhundert)*, Ed. Peter Bell v. dğr., Frankfurt am Main: Lang, s. 143-169.
- Maleczek 2003 Werner Maleczek, "Die päpstlichen Legaten im 14. und 15. Jahrhundert", *Gesandtschafts- und Botenwesen im spätmittelalterlichen Europa*, Ed. R. C. Schwinges, K. Wriedt, Stuttgart: Vorträge und Forschungen, Band 60, s. 33-86.
- Martin 2000 Jacquilyne E. Martin, *Cardinal Bessarion, Mystical Theology and Spritual Union Between East and West*, (Yayınlanmamış doktora tezi), Manitoba.
- Märtl 2013 Claudia Märtl, "Kardinal Bessarion als Legat im Deutschen Reich (1460-1461)", "*Inter graecos latinissimus, inter latinus graecissimus*": *Bessarion zwischen den Kulturen*, Ed. Christian Kaiser ve dğr., Berlin: Pluralisierung&Autorität, s. 123-150.
- Meserve 2004 Margaret Meserve, "Italian Humanist and the Problem of the Crusade", *Crusading in the Fifteenth Century: Message and Impact*, Ed. N. Housley, New York: Palgrave Macmillan, s. 13-38.
- Meuthen 1983 Erich Meuthen, "Der Fall von Konstantinopel und der lateinische Westen", *Historische Zeitschrift* 237, s. 1-36.
- Mohler 1923 Ludwig Mohler, *Kardinal Bessarion als Theologe, Humanist und Staatsmann: Funde und Forschungen, I. Band, Darstellung*, Paderborn: Druck und Verlag von Ferdinand Schöningh.
- Monfasani 1995 John Monfasani, "Bessarion Latinus", *Byzantine Scholars in Renaissance Italy: Cardinal Bessarion and Other Emigrés (Selected Essays)*, Aldershot: Ashgate Variorum.
- Mureşan 2017 Dan Ioan Mureşan, "Bessarion's Orations against the Turks and Crusade Propaganda at the Grosse Christentag of Regensburg (1471)", *Reconfiguring the fifteenth-Century Crusade*, Ed. Norman Housley, London: Palgrave Macmillan, s. 207-244.
- Pappas 2014 Vasileios Pappas, "The First Political Printed Book in Europe: The Epistolae et Orationes Contra Tucos by Cardinal Bessarion", *International Journal of Language and Literature*, Vol. 2, No 3, s. 37-55.
- Pastor 1910 Ludwig Pastor, *The History of the Popes: From the close of the Middle Ages*, Vol. III, London: Kegan Paul, Trench, Trübner.

- Pius 2007 Pope Pius II, *Commentaries*, Vol. 2, Books III-IV, Ed. Margaret Meserve, Marcello Simonetta, Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press.
- Rapp 2010 Claudia Rapp, "Bessarion", *The Classical Tradition*, ed. A. Grafon ve diğerleri, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Rocholl 1904 R. Rocholl, *Bessarion: Studie zur Geschichte der Renaissance*, Leipzig: A. Deichert'sche Verlagsbuch.
- Schuhmann 1975 Günther Schuhmann, „Kardinal Bessarion in Nürnberg“, *Jahrbuch für fränkische Landesforschung*, Bd. 34/35, s. 447-465.
- Setton 1956 Kenneth M. Setton, "The Byzantine Background to the Italian Renaissance", *Proceedings of the American Philosophical Society*, 100/1, s. 1-76.
- Setton 1978 Kenneth M. Setton, *The Papacy and the Levant (1204-1571), Volume II: The Fifteenth Century*, Philadelphia: The American Philosophical Society.
- Todt 2006 Klaus-Peter Todt, "In Calumniatorem Platonis: Kardinal Johannes Bessarion (ca. 1403-1472) als Vermittler und Verteidiger der Philosophie Platons", *Der Beitrag der byzantinischen Gelehrten zur abendländischen Renaissance des 14. und 15. Jahrhunderts*, Ed. Evangelos Konstantinou, Frankfurt am Main: Lang, s. 149-168.

SUMMARY

Cardinal Bessarion was born in Trabzon in the early 15th century. In his youth, he travelled to Constantinople and Mistra for educational purposes. In 1438/39, at the Ferrara-Florence Council, he represented Byzantine Empire. When he returned to Constantinople after council was finished, the clergy took a stand against the union and rejected Bessarion. He did not want to stay in that opposition environment, so he went to Italy in 1440 and located there. Bessarion became Catholic and obtain important positions in Italy. In the 15th century, Ottoman Turks' threatening Europe created a new crusade ideology in the West. Bessarion supported this ideology, too. He served to six different popes in the Catholic Church until his death in 1472. When he was in Rome, he participated in many meetings for holy war and represented popes in different places. Firstly, he joined in Mantua Congress for calling for a crusade and came to the forefront in this meeting.

On June 1, 1459, the Mantua Congress was opened. The Pope and Bessarion told the audience for a crusade against Muslims. According to congress, preparations for the upcoming crusade would start as soon as possible, the holy war would last for three years and the sins of those who participate in this war would be forgiven. Whoever puts the obstacle in front of the planned crusade would be punished. War taxes would be mandatory for these three years. The most important decision in the Mantua Congress is that no one other than the papacy was prohibited from organizing a meeting in order to organize a crusade. At the congress, it was decided to organize two congresses with the papal delegates, one in Nuremberg and the other in Austria.

Bessarion, together with a delegation, left Mantua at the beginning of 1460 and went to Nuremberg. When he could not get a result from the meetings in Nuremberg, he moved to Vienna. At the meeting in Vienna, delegates of the German church reported that they would adhere to their promise in Mantua. But as a result, the Germans could not raise an army for the crusade. In the meantime, Bessarion became aware of the opposition to the pope in the German empire and reported this to Rome. The Pope understood not to get a help from German princes and turned direction into Italian states and he called back Bessarion.

The Pope invited Italian princes to Rome and reiterated his call for a crusade. Meanwhile, Pope II Pius sent Bessarion to Venice as the papal ambassador. His aim was to inform the prince for gathering an army to fight against Turks. On 18 June 1464 Pope II Pius left from Rome for the crusade and arrived in Ancona on 19 July. In there, his health condition deteriorated and he died. After his death, the crusade was cancelled. Bessarion, who witnessed the pope's failure in 1464, realized how the Italian states had taken care of their own interests and had been afraid of confronting the Turkish threat. Lastly, the conquest of Euboea (Eğriboz) by the Ottomans on 12 August 1470 created a great shock in Europe at that time. Bessarion was very impressed by the fall of Euboea. He wrote two orations to Italian princes and pope.

In the service of the Papacy, Bessarion first made speeches and orations to address the religious feelings of the people. Because he would mobilize leaders and nations in Europe against the Turks. According to him, the Turks damaged Christian churches and the monasteries. He also claimed that the Christians of the East were being persecuted and tortured by Muslims. However, when his speeches aimed at religious sentiment were unsuccessful. Especially towards the end of his life, he tried to explain the military structure of the Ottoman Empire and the warlike character and power of the sultan with logical historical arguments. In the last period of his life, while calling for a crusade, he did not only draw attention to great threat rising in the East, but also reminded Christian leaders of dire situation in Europe. The reason for this change in Bessarion's discourse was that despite a long and exhausting work, a great crusade against Turks in Europe was not possible.